

За підтримки Міністерства молоді та спорту України у сфері національно-патріотичного виховання

Парафії Різдва Пресвятої Богородиці
УГКЦ в м. Мелітополь

Світлодолинської сільської ради

2019

4–6 липня

Мелітополь та с. Орлове,
Мелітопольського р-ну,
Запорізької обл.

**Лише плекання
зовсім нового духу
врятує нас!**

ДОНЦОК

ФЕСТ

**Всеукраїнський
фестиваль**

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ МАТЕРІАЛ

Дмитро Іванович Донцов — непересічна постать української історії.

Широкому загалу він відомий як професійний журналіст, літературознавець, видавець, публіцист, активний громадський та політичний діяч.

Уродженець півдня України, м. Мелітополя, Дмитро Донцов у молодому віці зумів отримати освіту у Санкт-Петербурзькому та Віденському університетах. В студентський час Донцов ближче знайомиться з політичним життям західних українців та стає палким прихильником української незалежності та соборності, не зважаючи на те, що на початку XX ст. українські землі входили до складу двох імперій — Російської та Австро-Угорської.

У часи Української національної революції 1917-1921 рр. Донцов стає державним службовцем. В період правління гетьмана Павла Скоропадського засновує у Києві Українську телеграфічну агенцію – першу державну інформаційну службу, яка існує й до сьогодні у вигляді «Укрінформу».

2

Після поразки Української народної республіки, за сприяння полковника Євгена Коновальця Донцов перебирається до Львова, що опинився під польською окупацією, та долучається до політичного життя краю. Стає редактором видання «Літературно-науковий вісник» та перетворює його на головний полемічний та публіцистичний журнал на західноукраїнських землях.

Та найбільша роль Дмитра Донцова у теоретичній розбудові ідеології українського націоналізму. Саме на працях і статтях Донцова виростало молоде покоління українців — покоління Романа Шухевича, Михайла Колодзінського, Степана Ленкавського, Ярослава Стецька, Степана Бандери та ін.

Український націоналізм став фундаментом для найактивнішої структури першої половини XX ст. – Організації Українських Націоналістів (ОУН). А українська молодь, що поповнила її лави, стала новими борцями за відновлення української державності у 1930-1950-х рр.

Сучасна Україна є продовженням державницьких традицій періоду УНР, ЗУНР, держави гетьмана Скоропадського та Української державності відновленої Актом 30 червня 1941 р. У Львові ОУН (б).

Як і сторіччя тому, українці змушені захищати власну державність від ворожої агресії.

Життєвий і творчий спадок Дмитра Донцова слугують добрим фундаментом, набором готових відповідей та алгоритмів для відбиття сучасної російської агресії та успішної розбудови нашої держави.

Слава усім українським героям! Слава Україні!

*Міністр молоді та спорту України
Ігор Жданов*

Олег Баган

(Керівник Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова,
кандидат філологічних наук, доцент)

Ідеологічні постулати Дмитра Донцова

4 Постать Дмитра Донцова (1883-1973) до сьогодні залишається в Україні не до кінця збагненою, неприйнятою загалом, контроверсійною в сприйняттях і тлумаченнях. Принаймні важко собі уявити, щоб у якомусь не галицькому місті громада легко назвала одну з вулиць іменем цього великого патріота, або щоб якийсь університет легко погодився на проведення конференції, присвяченої ідеям і особі цього дивовижно творчого чоловіка. Натомість роль і місце Д. Донцова в українській культурі і формуванні української національної ідеології є визначними, справді етапними і доленосними.

Суперечливість сприйняття цієї постаті пояснюється поруйнованістю національної свідомості і психології українства. Українство настільки «унормувалося» в тому, що його чільні представники мають виражати якусь «поступово-випрошувальну» позицію та ідею, бути «рядовими працівниками» на ниві тяжких зусиль щоденності, що сприйняти особистість, яка із запалом відкидала будь-яку політичну нерішучість і дрібничковість, пропагувала безнастанну національну войовничість й експансивність, не могло і не може. Та найважливіше, що Д. Донцов виразив своєю різноспрямованою діяльністю порив до радикальності, величності і героїчності змагань, а українство звикло йти дорогою «середньою», яку ще Т. Шевченко називав гнилою і безперспективною. Етнос, який заснував на якомусь історичному етапі, не міг навіть в умовах відносної свободи повірити в те, що він має крила.

Дмитро Іванович Донцов народився в сім'ї підприємця й урядовця в м. Мелітополі, де закінчив реальне училище і сформувався в українського

інтелігента. Інтернаціональна атмосфера південноукраїнського міста, за спогадами самого Д. Донцова, з одного боку, пробудила в ньому жвавий інтерес до інонаціональних культур, він особливо захопився західноєвропейською літературою, що виховувала психологію романтичного світосприйняття і бажання індивідуалістичного, героїчного чину, а з іншого боку, в нього зміцнилося відчуття власної, української, відрубності, гідності перед чужим московським імперським світом, який по-особливому напивав на українському Півдні. Запальна, динамічно-підприємлива натура молодого таврійця спричинила його пришвидшену громадянську активність: вже у віці 20-и років Донцов, навчаючись у петербурзькому університеті, він був активним учасником політичних виступів тамтешньої української громади. Невдовзі став членом тоді найрадикальнішої

Мелітополь початку XX ст.

за діями Української соціал-демократичної партії. Познайомився з Симоном Петлюрою і їхня дружба переросла в ідейну взаємопідтримку серед моря українського малоросійства і політичної короткозорості. У редакції С. Петлюрою соціал-демократичній газеті «слово» побачили світ його перші статті. Публіцистичний талант Д. Донцова швидко відзначили і він став одним з редакторів петербурзької газети «наша дума» — своєрідного органу української фракції в Другій Державній Думі Російської імперії.

За участь у підпільному революційному русі Д. Донцова двічі арештовують у Києві протягом 1905-1907рр. Випущений на поруки, він виїжджає за кордон до Львова у квітні 1908р. Цей переїзд мав доленосне значення: молодий проникливий і радикальний політик отримав змогу не тільки ширше відчувати український світ і пульсування його культури (в Галичині,

як відомо, тоді українське життя вирувало повнокровно і наступально), а й познайомився з колом цілком відмінних ідей та настроїв. Тодішня Росія на рівні інтелігенції і мешканців великих міст була переповнена соціалістичними ідеями і почуваннями. У цьому полягала її кардинальна відмінність від решти країн Європи: соціалізм наче перетворився в нову

Мелітополь початку XX ст.

6

мораль, вірування для цілого покоління. Поза соціалістичним рухом майже не було дієвих сил демократичного ґатунку, всі інші зосереджувалися довкола непопулярної і закостенілої монархічної ідеї. Тому соціалісти різних течій так переконливо перемогли в подіях і на справді демократичних виборах 1917 р. Тобто, відстоюючи демократичні зміни, вимога яких була очевидною, ти просто не міг не бути в соціалістичному русі. Цим і пояснюється те, що багато людей із націоналістичним світоглядом опинилися в соціалістичних партіях, зокрема й Д. Донцов. Натомість в Галичині, де сформувалася типово середньоевропейська ідейно-суспільна ситуація, соціалізм не переростав у квазірелігію, там цілком не було большевицько-анархістського фанатичного деструктивізму, а, навпаки, соціалістичні ідеї мали більше аграрний характер (не тільки пролетарський), були спрямовані на поступові реформи, а не на революцію, і поряд існували розвинуті національно-демократична, консервативна, ліберальна ідеології.

Усе це й вплинуло на Д. Донцова: його національний світогляд знайшов широку платформу опертя, його традиціоналізм отримав нові ідейно-теоретичні стимули, його підприємливість — широке поле діяльності. Особливо змінила Д. Донцова зустріч у польському гірському курорті Закопане із відомим українським консерватором та істориком В'ячеславом Липин-

ським у 1909 р. Про це свідчать не тільки ідейні перегуки, а й символічний новий журналістський псевдонім — «Закопанець».

У 1908 р. Д. Донцов у зв'язку із переслідуваннями в добу російської післяреволюційної реакції виїхав із Києва за кордон, у Львів. Ще раніше, у

Будинок Наукового товариства імені Шевченка
у Львові, де часто працював Д. Донцов

7

1907 р., його вдруге заарештували, йому загрожувала каторга, тюрма (7 місяців!) підірвала здоров'я. Тому, скориставшись зі щасливих обставин, випущений за порукою Валентини Радзимовської, доньки письменниці Любові Яновської, він виїхав ще й для лікування. Символічно, що приїзд Д. Донцова у Львів збігся зі знаменною подією: саме того дня, 12 квітня 1908 року, галицький студент Мирослав Січинський на знак протесту проти національного пригнічення українців застрелив намісника краю графа А. Потоцького. Ця подія відкривала новий етап у розвитку галицької (і частково української) політики: український національний рух ставав радикальнішим і наступальнішим.

Зустріч Д. Донцова з Галичиною, його входження в її ментально-суспільну структуру, його вплив на неї — це один з найцікавіших феноменів для історичних соціально-психологічних студій. Він збагнув всю специфіку Галичини, її вагу в аспекті масовішої національної свідомості і включеності у середньоевропейський культурно-ментальний простір. Ніколи

не ставав у позу ментора, як це робили деякі його попередники — інші визначні наддніпрянці — стосовно галичан (П. Куліш, М. Драгоманов), прагнув зрозуміти й максимально використати закономірності розвитку і потенції регіону. Те, як зумів Донцов якісно перемінити деякі ділянки громадсько-культурного життя краю, як потім створив у ньому прогресивну, динамічну ідейно-почуттєву атмосферу, — може служити зразком співдії розбудженого соціуму і видатної особистості.

У 1909-1911 рр. Д. Донцов студіює у Відні на правничому факультеті університету. Тоді він завершив для себе формування світоглядної бази у сфері гуманітарних наук. Хоча формально саму роботу щодо докторату ще не завершив. Ступінь доктора юридичних наук Д. Донцов одержав щойно у 1917 р. у Львівському університеті. Зате тоді він завершив облаштування свого особистого, сімейного життя, одружившись з галичанкою зі знаного священничого роду Марією Бачинською (з роду Устияновичів). Позаяк батько нареченої був категорично проти «невідомого емігранта», то взяли шлюб закохані лише після його випадкової смерті. Це сталося у Львові, 27 травня 1912 р., у церкві Успіня Пресвятої Богородиці. Цей шлюб можна вважати надзвичайно щасливим для Д. Донцова, оскільки Марія Бачинська була не тільки вірним і щирим другом, а й чудовою помічницею і організатором у його громадській і творчій праці.

8

Повернення до Львова означало включення в активну журналістську роботу. Д. Донцов друкується тоді у кращих українських часописах: «Рада», «Українська хата», «Літературно-Науковий Вістник», «Дзвін» (всі — Київ), «Наш голос», «Слово», «Молода Україна» (Львів), «Украинская жизнь» (Москва). У польській газеті «Dziennik Peterburski» (Петербург) і австрійському часописі «Ukrainische Rundschau» (Відень). Зростає його авторитет як публіциста.

У той час Д. Донцов вже зрозумів, що причиною слабкості і відставання українства є ментально-світоглядні установи його керівних верств, старшого покоління, яке загрузло у провансальстві, що треба орієнтуватися на молодь, гартувати і виховувати її на якісно інших ідейно-моральних принципах. Тому він передусім звернувся до студентства. Постійно розбурхував молодіжну аудиторію гострою проблематикою, несподіваними оцінками і завданнями, які ставив у своїй публіцистиці. У липні 1913 р. Д. Донцов виступив на II українському студентському з'їзді у Львові з ре-

фератом «Сучасне політичне положення нації і наші завдання». (Того ж року реферат був видрукуваний окремою брошурою і отримав напрочуд сильний резонанс у міжнародних політичних колах як надто сміливий маніфест українського самостійництва).

Будинок Педагогічного музею, де у 1917-1918 рр.
засідала Українська Центральна Рада

Симптоматичною була реакція на цей виступ молодого Євгена Коновальця, може, найбільш конкретно-практичного українського політика ХХ ст., майбутнього командувача Корпусом Січових Стрільців під час світової війни і революції в Києві, засновника і провідника підпільно-революційних Української Військової Організації (1920-1928) і Організації Українських Націоналістів (1929-1938). За спогадом відомого галицького критика О. Грицяя, полковник з великим пієтетом говорив завжди про Д. Донцова, наголошував, що його ідеї і пристрасть боротьби були тим третім чинником, який сформував бойове покоління січових стрільців, а відтак і генерацію націоналістів 20-40-х рр. Тобто, діяльність І. Боберського, який розгорнув широкий «січево»-«сокільний» рух у Галичині, що виплекав спортивно-військову активність українців, акт М. Січинського, який спрямував політичне мислення до більшої радикальності, вбивши символічного ворога, і містика та розмах у ідеології Д. Донцова, чітка концепція соборної і самостійної української держави народили нову епоху.

Найбільшим гальмом і перешкодою для повноцінного самоствердження української нації була і є, за визначенням самого Д. Донцова, ментальність «провансальства». Тобто фатальна переконаність в тому, що історично «ми самі не зможемо», що «наша культура розвинеться повнокров-

Будинок університету святого Володимира у Києві

10

но лише у взаємодії з чияюсь культурою вищою», що «ми повинні задовільнитися малим — етнографією і соціальною стабільністю». Ці моральні та ідейні пута нависають над Україною до сьогодні. Наше провансальство (внутрішньо-глибинне малоросійство) спонукає до примирливості там, де треба бути принципово непоступливим, заспокоює в тому, в чому треба бути особливо активним, відволікає від того, що є надважливим.

У 1909-1910 рр., коли Д. Донцов познайомився із В. Липинським, він переініціалізував світоглядні орієнтації і зблизився з групою українських інтелектуалів, які стояли на позиціях самостійництва: Л. Юркевич, А. Жук, В. Кушнір, В. Степанківський та ін. Приблизно у 1911 р. в цьому середовищі виникнула ідея створення самостійницької організації, відповідного часопису і систематичної просвітницької державницької агітації та мережі впливів. Проте більшість цих людей були соціялістами за світоглядом, до кінця не розуміли національних та традиціоналістсько-державницьких планів В. Липинського-консерватора, і тому їх не судилося було зреалізуватися тоді. Остаточно Д. Донцов порвав із соціал-демократичною партією у 1913 р. (про його брошура «Історія однієї ересі»). Відтоді він цілковито відкрився до правих ідеологій.

З початком Першої світової війни, 4 серпня 1914 р., цим середовищем була створена у Львові якісно нова самостійницька організація — Союз визволення України (СВУ). Головою, закономірно, обрали Д. Донцова, як найяскравішого тогочасного самостійника. До керівництва СВУ увійшли

Дружина Дмитра Донцова — Марія Донцова-Бачинська
(1934 р, на етнографічній виставці у Львові)

11

А. Жук, В. Дорошенко, М. Залізник, О. Скоропис-Йолтуховський і М. Меленевський. Метою Союзу було ширити у світі ідею самостійности України, мобілізувати наддніпрянських українців на ґрунті національних програм та інтересів, підтримати декларативне союзниттво з Німеччиною і Австро-Угорщиною, з тим, щоб у разі їх воєнного зіткнення і перемоги над Росією отримати можливість і підтримку для розбудови незалежницького руху. СВУ звернувся з «Відозвою до публічної думки Європи» і окремо до народів різних держав Середньої і Західної Європи, в яких заявив, що для відведення загрози перед наступом Росії і панмосковства єдиним ефективним засобом буде самостійність України. Також декларувалося, що програмою мінімум є здобуття автономії для якомога більшої частини українських етнічних земель у складі Австро-Угорщини. Таким чином, платформа СВУ була, по суті, реалізацією програмних ідей Д. Донцова, сформульованих у «Сучасному політичному положенні нації» (1913 р.).

У геополітичному вимірі такий розрахунок був цілком правильним. Росія була найзапеклішим ворогом не те що української автономности, а й самої національної української самобутности, тому лише удар по імперії міг звільнити українство і розчистити шлях до повної незалежности; надіятися на допомогу західних демократій (передусім Англії, Франції, США), як цього домагалися інші бездержавні народи — чехи, поляки, угорці, фіни, — українці не могли, бо не мали в тих країнах ні свого впливового лоббі, ні навіть суспільного сприйняття: про українську національну ідею там просто мало знали, до того ж Англія і Франція були в союзі з Росією. Натомість і Австро-Угорщина, до складу якої входили регіони Західної України і яка, принаймні, знала і розуміла українські домагання, і Німеччина, яка завжди вела активну східну політику, мала план створення при власному домінуванні союзу країн «Середньої Європи» ("Mitteleuropa"), ще від часів Бісмарка проектувала на майбутнє усамотійнення України («Князівство Київське» за проектом Е. Гартмана), — обидві були зацікавлені в Україні, щоб отримати підтримку стратегічну проти Росії, з якою воювали. Слід зазначити, що ні Австрія, ані Німеччина так і не використали вповні український фактор: вони побоюлися зміцнення українського націоналізму, «грали» в основному за старими геополітичними схемами, тобто із старими і звичними партнерами.

Невдовзі СБУ змушений був переїхати до Відня, оскільки Галичина (Львів) була окупована російськими військами. Його робота охопила табори військовополонених у Австрії і Німеччині, де було багато солдатів-українців: для них організовувалися видання, школи, в яких проводилася лінія на патріотичне навчання і виховання з метою сформувати національний світогляд, а відтак і національну військову силу. Діяльність СБУ набрала розголосу і впливів, відзначалася концептуальним обстоюванням національних інтересів на європейському форумі. Хоч як це дивно, але провідні українські діячі на Наддніпрянщині, лідери Товариства українських поступовців (ТУП) — тодішньої найбільшої і найвпливовішої української громадської організації демократично-соціалістичного спрямування — М. Грушевський, С. Єфремов, Є. Чикаленко та ін. — просто не зрозуміли, злякалися таких чітких ідей самостійництва з боку СБУ і відмовилися вступити з ним у зв'язки. Цей момент ще раз засвідчив, яка прірва світоглядної дезорієнтованості і національної несформованості віддаляла переважну більшість української інтелігенції від націоналістів кшталту Д. Донцова.

Нагадаємо, що у 1914 р. представники всіх офіційних українських громадських організацій виступили зі зверненнями до російської влади у своїх провідних часописах (газ. «Рада», ж. «Украинская жизнь»), у яких запевняли Московщину в своїй відданості її державності (о, знаменитий український лоялізм і лакейство!), обіцяли від імені українського народу вірно підтримати імперію у війні із зовнішнім ворогом. У відповідь Росія тут же заборонила легальну діяльність всіх українських громадських і культурних організацій, майже повністю припинила український друк: «Найбільше гнітять того, хто найменше вимагає» — про це застерігав українську інтелігенцію Д. Донцов якраз напередодні великої війни...

Видання окремих праць Д. Донцова

Те самостійницьке середовище, яке створило СБУ, теж виявилось нестійким: давалися взнаки і соціал-демократичний світогляд, і амбітність окремих претендентів на лідерство (як завжди!), і традиційне надмірне уповання на покровительство сильних чужинців. Керівництво СБУ щораз більше входило у зв'язки і залежність від австрійської влади, загрузало в корупції. Наприкінці 1914 р. Д. Донцов вийшов із Союзу. Цим він заперестував проти використання СБУ в агентурних цілях — це була головна і вирішальна причина розходження із соратниками, на згуртування яких пішло кілька років.

Того ж року Д. Донцов переїхав до Берліна, відгукнувшись на запрошення представників Українського Парламентського Представництва у Відні М. Василька і К. Левицького організувати Українську інформаційну служ-

бу (УІС). Очевидно, відомі політики відзначили його журналістський талант, кипучу активність в українській справі. Протягом майже двох років за його редакцією у Берліні виходив тижневий бюлетень німецькою мовою “Korrespondenz”, який подавав актуальну інформацію про українське суспільне і політичне життя для німецькомовних видань та часописів нейтральних країн. Тоді ж вийшло кілька брошур Д.Донцова німецькою мовою, зокрема “Die Ukrainische Staatsidee und der Krieg gegen Russland”, “Gross-Polen und die Zentralmächte”, “Karl XII Feldzug nach der Ukraine” («Українська державна ідея і війна проти Росії», «Велика Польща і головна сила», «Похід Карла XII на Україну»), в яких для європейського читача з'ясовувалися найголовніші геополітичні особливості України, сама ідея української нації в історичному аспекті, що було вельми важливо й актуально. Вірним помічником і другом у цей напружений і надто дієвий час виявила себе дружина Д. Донцова Марія Бачинська, яка виконувала велику організаційну і перекладацьку роботу. Ця риса і талант її натури потім ще дуже довго і часто служили морально-психологічною основою для діяльності великого пропагатора та ідеолога.

14

У 1916 р. Д. Донцов прийняв нову пропозицію для реалізації своєї пропагандивної програми: на запрошення відомого українського діяча і мецената В. Степанківського він переїхав до Швейцарії, у Лозанну, щоб очолити Бюро Національностей Росії, мета та ідея якого полягала у поширенні інформації про багатонаціональний склад Росії-імперії, про політичні домагання різних народів, що автоматично послаблювало позиції Росії в Європі як «ненадійного», «гегемоністського» чинника. Бюро розпочало видання (за ред. Д. Донцова) бюлетеня “Korrespondenz der Nationalitäten Russland” («Повідомлення народів Росії»), який виходив основними європейськими мовами.

Увесь цей час Д. Донцов активно друкувався в європейській пресі, утверджуючись як публіцист-самостійник і «радикальний націоналіст» в очах чужинців. Його статті привертали увагу до українського питання, стимулювали симпатії до української справи, з другого боку, їх автор завойовував собі авторитет як знавець власне російської проблематики і специфіки. Ось назви головних іншомовних часописів, де співпрацював Д. Донцов: “Berliner Tageblatt”, “Maerz”, “Nord und Sved”, “Das Grossere Deutschland” (всі – Берлін), “Reichsport” (Відень), “Lemberger Zeitung” (Львів), “Basiler Nachrichten” (Базель), “Bund” (Берн), “Neue Züricher

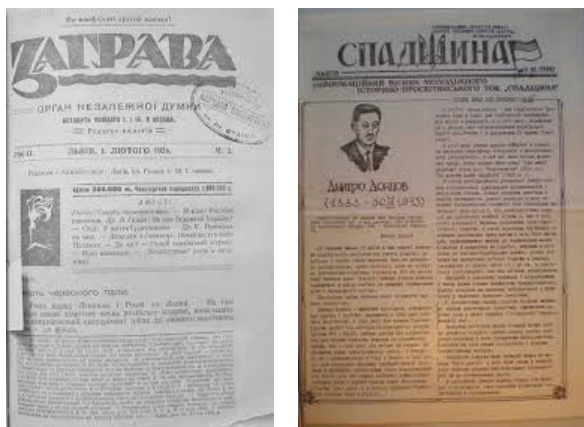
Zeitung”, “Zürcher Post” (Цюріх), “Journal de Geneve” (Женева), “Gazette de Lausanne” (Лозанна), “Czas”, “Przegląd Współczesny” (Краків). Та найголовнішим був геополітичний аспект публікацій Д. Донцова у міжнародній пресі: він перший з такою масштабністю і переконливістю аналітика поставив питання самостійності України у загальний контекст глобальних трансформацій Середньої і Східної Європи, які почалися після вибуху світової війни. У його концепції незалежна українська держава ставала вирішальним фактором стабілізації цього геополітичного простору, за порукою захисту його від імперіялізму Росії, також морально-господарським чинником для піднесення Середньої Європи і виходу її на світову арену як самостійного гравця.

У 1914-1917рр., мабуть, ніхто стільки не зробив для пропаганди української суверенності в світі, як Дмитро Донцов. Він друкувався в десятках німецьких, австрійських, швейцарських, польських часописах, а окремі статті у перекладах розходилися по інших виданнях Європи, і все це мало гостро актуальний, кардинальний у висновках, яскравий у стилістиці зміст і характер.

Національна Революція 1917р. застала Д. Донцова за кордоном. Він довго не міг приїхати до Києва через умови воєнного контролю на кордонах. На початку 1918р. застав вже тільки хаос і безлад української визвольної політики. Він не мав ілюзій щодо конструктивності соціалістичних провідників (М. Грушевський, В. Винниченко, С. Єфремов та ін.), тому відразу приєднався до невеликої консервативної партії українських хліборобів-демократів (лідери — С. Шемет, В. Липинський). Багато критикував українських політиків першої ланки за відсутність державницького мислення, сліпий пацифізм, тупий інтернаціоналізм перед загрозою реваншу Російської імперії. За це був визначений як головний ворог соціалістичного табору. У травні 1918р. Д. Донцов підтримав переворот гетьмана П. Скоропадського як вдалу реакцію на соціалістичну анархію і можливий варіант українського бонапартизму. У листопаді 1918р., після проголошення гетьманом союзу з монархічною Росією, він цілковито розчарувався у його політиці і невдовзі знову виїхав за кордон, уникаючи розправи з боку соціалістів, які повернулися до влади у вигляді Директорії.

У період, коли діяльність Д. Донцова було по-особливому впливовою і кипучою (1-а половина ХХ ст.), перед українською нацією постали три

великі проблеми, які треба було розв'язати: формування ідеології модерної нації, здобуття державної самостійності, створення динамічної моделі національної культури. В усіх цих напрямках Д. Донцов здійснив вирішальні, стратегічні кроки. Він категорично дискредитував українське

Видання пов'язані з Д. Донцовим

16

малоросійство (брошура «Модерне москвофільство», 1913) і фальшивий інтернаціоналізм соціалістичних партій та ідеологій (стаття «Енгельс, Маркс і Лассаль про «неісторичні нації», 1914), паралельно розвинувши концепцію української національно-політичної самобутності (книжки «З приводу однієї єресі», 1914; «Сучасне політичне положення нації і наші завдання», 1914; «Мазепа і мазепинство», 1919; ціла серія статей в журналі «Шляхи» (Львів) протягом 1913-1917рр.). він концептуально довів докончу потребу створення самостійної української держави як вирішального фактору для стабілізації всієї Середньо-Східної Європи у час, коли майже весь український політикум говорив тільки про автономію, федерацію або цілком не вірив у можливість самостійності (книжки «Сучасне політичне положення нації і наші завдання»; «Похід Карла XII на Україну», 1915; «Історія української державної ідеї», 1917; «Міжнародне положення України і Росія», 1918; «Українська державна думка і Європа», 1918 та ін.). він кардинально переосмислив духовні і ментальні основи української культури, визначивши її фатальні, стратегічно важливі вади — роздвоєність між Сходом і Заходом та провансальську зорієнтованість на провінційну дрібнопроблемність і етнографічно-сентимен-

тальну стилізованість. При цьому Д. Донцов чітко визначив українську культуру як сутнісно середньоевропейську, тобто ближчу в своїх глибинних інтенціях, приміром, до польської чи румунської, аніж до російської або євразійської. Він вкотре довів, що для оптимального розвитку кожна культура повинна передусім орієнтуватися на вічно героїчне і романтичне, на переживання своїх органічних традицій і відкидання усіляких негативних, розкладових зовнішніх впливів (статті і книжки «Російські впливи на українську психіку», 1913; «Справа Унії» («Шляхи», 1916); «Культура розкладу» («Шляхи», 1917); «Підстави нашої політики», 1921). Ці естетико-культурологічні ідеї вельми яскраво були пізніше розвинуті на сторінках редакovanого Д. Донцовим від 1922р. «Літературно-наукового вісника» (від 1933р. журнал називався «Вісник» і був ліквідований, як і всі інші українські видання та інституції, у 1939р., після окупації Західної України Совєтським Союзом).

У міжвоєнний період Д. Донцов став ідейним лідером нового покоління. Це під його впливом морально та психологічно сформувалися перші націоналістичні, підпільні організації – Українська військова організація (УВО) на чолі з Є. Коновальцем, яка діяла і в Західній Україні і на еміграції; Група української націоналістичної молоді (прага, 1922), яка охоплювала переважно емігрантську інтелігенцію; Легія українських націоналістів (Прага, ЛУН), що об'єднувала в основному емігрантів з Наддніпрянщини; Союз української націоналістичної молоді (СУНМ), який поширив свою діяльність серед галицького студентства, в якому сформувалися такі визначні особистості, як Роман Шухевич (майбутній керівник бойових підрозділів ОУН і Головнокомандувач УПА), Дмитро Грицай (Шеф штабу УПА), Степан Ленкавський (визначний ідеолог ОУН і теоретик націоналізму), Зенон Коссак (організатор бойової мережі ОУН), Степан Бандера (лідер ОУН), Степан Охримович, Іван Габрусевич, Богдан Кравців, Володимир Янів та ін. Сам Д. Донцов у 1923-24рр. був безпосереднім натхненником Української партії національної роботи, яка в основному розбудовувала свою мережу на Волині і мала метою організацію антипольської революції. У 1929р. більшість учасників цих політичних утворень злилися в єдину Організацію українських націоналістів, для якої Д. Донцов залишався ідейним авторитетом протягом наступних десятиліть. Роль же ОУН у боротьбі за українську свободу була епохальною.

Особливістю поведінки і мислення, стилю письма Д. Донцова була тверда принциповість і прямота. Він завжди висловлював ті думки, які вважав правдивими і потрібними, не зважаючи на уподобання і симпатії середовища. Висловлював різко і гостро. Його темпераментні оцінки ситуації і поведінка, незвичність суджень, незважання на «авторитети» і навіть войовничість ідейної програми викликали обурення в українських громадсько-політичних та культурних колах. Дуже багато відомих діячів епохи (М. Грушевський, С. Єфремов, В. Винниченко, В. Липинський, В. Дорошенко, О. Назарук та ін.) знелюбили його за відкритість позиції, за різку критику, за розхитування усталеного і ними освяченого українського невиразного («ми — мирні хлібороби» — їх головне гасло) суспільного життя. Це відбилось на подальших стосунках Д. Донцова з різними політичними середовищами. Власне, у цьому й криється причина того, що спеціально до Д. Донцова негативне ставлення передавалось у поколіннях, у явній упередженості оцінок нібито «об'єктивних», «академічних», «ідейно нейтральних» виданнях, дослідженнях та мемуарах.

Після чергового розвалу організаційної справи, коли члени Української партії національної роботи пішли на компроміси з ліберальними народниками у 1924 р., Д. Донцов назавжди відмовився від партійної діяльності, зосередившись на ідейно-виховній пропаганді з формування нової самосвідомості нації. Тому й пізніше він відмовлявся вступати в ОУН як організацію, що найбільше відповідала його програмним накресленням, вважаючи, що важливішим є зберегти особисту незалежність, а відтак і чистоту ідеї, бо партійні умови та обов'язки неодмінно вимагали б якихось поступок, обмежень, деформацій. Цим фактом часто користуються квазіісторики вже з середовища самої ОУН, яка в післявоєнну добу зазнала різних ідейно-програмових трансформацій, звинувачуючи Д. Донцова в тому, що він не підтримав ОУН, відступився, не був справжнім націоналістом через свій гарячковий характер, волюнтаризм світоглядний. У цьому проглядаються дві тенденції: по-перше, наблизити ідеологію націоналізму до ліберально-демократичних засад, навіть до якогось нового народництва, усунувши ідейну базу ірраціоналізму-волюнтаризму; по-друге, виявляється в цьому просто елементарне нерозуміння сутності ідейного руху, орденського руху, чим був націоналізм у 20-40-і рр., коли творилися ідейно-духові середовища, і в самій ОУН, і довкола різних видань, культурних і громадських центрів, які заряджали націоналізмом суспільні верстви, роблячи його незнищенним в самій гущі на-

родній. Д. Донцов зі своїм журналом «ЛНВ», а потім «Вістником», був в епіцентрі цього передусім духового руху, беріг чистоту і непорушність його найголовніших принципів. Тому звинувачувати Д.Донцова за участь в ОУН — це перевертати розуміння справи з ніг на голову, це звинувачувати його, по суті, за найсвятіше, що є в націоналізмі, — за його Ідею. Д.Донцов створив ідейно-духову основу націоналізму, і записуватися до

Організаційна символіка ОУН та ОУН (б)

котроїсь націоналістичної партії у нього не було потреби. Саме це давало йому підстави критикувати політику ОУН, окремих її середовищ і лідерів тоді, коли вони відступали від постулатів націоналізму. Це й сьогодні дає нам можливість звіряти ідейні принципи якихось націоналістичних партій і рухів з найвивіренишим — з класичними ідейними засадами націоналізму, найконцептуальніше і найяскравіше які виразив, власне, Дмитро Донцов. Бо люди можуть помилятися, партії з кон'юнктурних причин можуть пристосовуватися, і тоді лише одне залишається тверде, як скала, електризуюче, мов священний вогонь, — Дух націоналізму. Його й залишив нам як заповіт автор “Націоналізму”.

19

У сфері культури Д. Донцову теж вдалося здійснити щось надзвичайне. Після Національної Революції 1917-20рр. молода творча генерація шукала нових шляхів духовно-мистецького розвитку. Ці люди були суттєво розчаровані в культурних спробах народництва і позитивізму, в раціоналістичних концептах соціалізму і егоцентричних тенденціях модернізму. Потрібні були нові синтетичні ідеї, новий настрій і естетика нової героїки. І тоді саме Д. Донцов відгукнувся на цей духовний голод покоління. Він поєднав філософію національного традиціоналізму (геніально відчуту Т. Шевченком) з концепціями мистецького інтуїтивізму (Е. Гартман, В. Дільтей, А. Бергсон, Ф. Ніцше); усвідомивши прямолінійність ре-

алізму і деструктивну спрямованість авангарду, він відкрив нові потоки неоромантизму, блискуче переосмисливши творчу інтенціональність Лесі Українки (стаття «Поетка українського Рисорджименто», 1922р. , базована на попередніх численних студіях про Лесю Українку, яку Донцов

Дмитро Донцов і Олена Теліга

вважав геніальним провидцем і художньо-психологічним феноменом України ще в свої молоді роки). Регулярно друкуючи в «Літературно-науковому віснику» гострі, широкопроблемні статті на літературні і культурні теми, Д. Донцов об'єднав довкола своїх нових естетичних концепцій чудову генерацію талановитих письменників і критиків: Є. Маланюк, Ю. Липа, Л. Мосендз, У. Самчук, О. Ольжич, О. Теліга, О. Стефанович, О. Лятуринська, Н. Лівицька-Холодна, Р. Єндик, О. Бабій, Б. Кравців, Р. Кедро, Ю. Клен, О. Грицай, Л. Луців, М. Мухин, Н. Геркен-Русова, М. Островерха, М. Шлемкевич та ін. Невдовзі журнал ЛНВ-«Вісника» став найавторитетнішим українським націотворчим, ідейним часописом, за моделлю якого творилися численні нові журнали: «Студентський вісник», «Розбудова нації», «Державна нація», «Пробоем» (Прага), «Студентський шлях», «Смолоскипи», «Шлях нації», «Дажбог», «Обрії», «Напередодні» (Львів), «Самостійна думка» (Чернівці) та ін. таким чином розвинулося ціле ідейно-культурне явище – вісниківство, яке ґрунтувалося на націоналізмі,

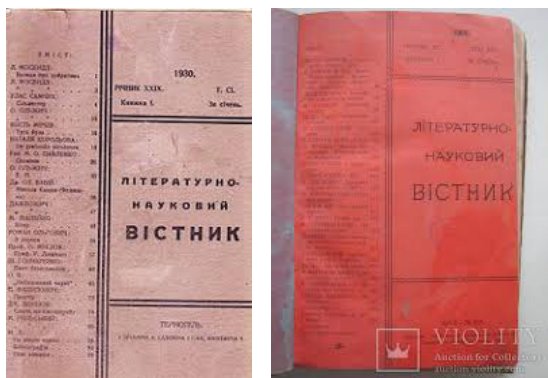
філософії ірраціоналізму та волюнтаризму, на ідеалістичній естетиці інтуїтивізму і неоромантизму, вічного героїзму і парнасизму, на моральних засадах традиціоналізму і християнізму. Саме вісниківство витворило яскраву психологію й етику еліти серед еміграційної і західноукраїнської інтелігенції, пробудило творчий аристократизм в нації.

На жаль, бачення цього явища сучасниками затуманене фальсифікаціями післявоєнних вчених з діаспори. Після 1945р. серед українських культурників за кордоном виникла потреба якось інтегруватися в західний всуціль лібералізований світ. Тому, зрозуміло, вони не могли пропагувати на Заході, де опинилися, ідеї вісниківського традиціоналізму і націоналізму, що в багатьох аспектах суперечили ліберальницьким прогресистським і космополітичним цінностям. Відтак група науковців — (Віктор Петров (потім виявлений як радянський агент), Юрій Шевельов-Шерех, Ігор Костецький (Мерзляков), Юрій Лавріненко та ін. — взялися обґрунтовувати «застарілість», «неправильність», «помилковість» вісниківства, «донцовщини». Щоб якось відірвати названих вище визначних письменників, авторитет і таланти яких заперечити було трудно, була придумана штучна «теорія» про якусь «Празьку школу», тобто групу письменників, але без Донцова і ЛНВ-«Вісника». У 1990-і роки ці цілком тенденційні, упереджені думки групи діаспорних вчених були некритично прийняті в Україні, унаслідок чого ми отримали фальшиве, викривлене уявлення про культуру і літературу міжвоєнної доби, водночас роль Д. Донцова була в нечесний спосіб применшена. Сьогодні ж вартує повернути правду не тільки у плані реабілітації постаті, а передусім з метою правильного розуміння логіки розвитку національної історії і культури.

* * *

Дмитро Донцов прийшов до переконаності в потребі нового, вольового, містико-емоційного націоналізму як програми і світовідчуття нації через уважну критику і аналіз причин історичних поразок українства. Його висновки у найзагальніших рисах були наступні. Український народ, історично позбавлений своєї шляхти, провідної верстви, яка відіграла визначальну роль у визволенні, наприклад, угорської чи польської націй, може здобути історичну перспективу тільки у разі віднайдення її заміни. Замінити провідну верству (еліту) в бездержавній нації може тільки ідей-

но-політичний орден. Не партії, які слабнуть у доктринерстві і безнастанному партикуляризмі, а об'єднана на засадах нової моралі, жертвового героїзму, пройнята романтичною почуттєвістю та ірраціоналістсько-волютаристським світоглядом, організація-орден з полівекторною програмою дій. Цей орден повинен розростатися не кількісно, а на осно-

«Літературно-науковий вісник»

22

ві якісного добору членства за принципом діяльної ефективності. Його філософія ніколи не повинна опускатися до рівня соціальної прагматики, а завжди має променіти безмежним ідеалізмом, тобто переконаністю в незнищенності релігійних (християнських) постулатів буття, вічної переваги Серця над Розумом, Духу над Матерією, в неуникненності героїки і шляхетності як вирішальних факторів зростання людини і нації. Його дії і програма ніколи не можуть перетинатися зі світоглядом і тенденціями якогось пристосування, малоросійського холуйства чи соціального рабства. Його настроєність і стратегія назавжди мають перекреслити традиційну українську примирливість і поступливість, сліпе занурювання у дріб'язки і втікання від історичного вибору, а тому він постійно повинен плекати в народі мілітарно-експансивну свідомість, будити почуття величчя і змагання.

У сфері культури теж повинна відбутися кардинальна зміна. Нація має розпрощатися з ментальністю провінції, позбутися комплексу другосортності, повинна зрозуміти, що її дух розвивається не під впливом безнастанного реалістичного описування народних бід (теорія естетичного позитивізму-реалізму) і виспівування своєї туги з приводу постійних

лих (настрій українського буттєвого сентименталізму), не під впливом хворобливого егоцентризму і захоплення формальними прийомами та ускладненнями у мистецтві (теорія модернізму), а внаслідок великих переживань і проникнення у трагіку буття з відчуттям доленосного оптимістичного пориву до Високого і з іменем Вічного (концепція нео-

Д. Донцов. «Націоналізм», 1926 р.

романтизму). Така духовна переорієнтація народу спричинить перемену його вітальних основ: замість «лакеїв» і «капусти головатой» (Т. Шевченко), «оспалого» «народу-паралітика» (І. Франко) зможе сформуватися нація динамічна і вольова, багата своїми художньо-творчими візіями і устремліннями. Власне, таке відчуття творчого пориву дала письменницька генерація, сформована Д. Донцовим, — вісниківці. Їхня спадщина дає можливість відчувати, що таке ощадне і сильне слово (Є. Маланюк, О. Ольжич), як може впливати на читача динаміка форми твору (Ю. Клен, Ю. Липа, О. Стефанович), про що промовляє національна непоступливість і енергетика (У. Самчук — романи «Гори говорять» і «Кулак», новели збірок «Месники» і «Віднайдений рай»), що таке національний ерос (лірика О. Теліги і Н. Ливицької-Холодної), що відкриває національна душа (поезія О. Лятуринської і О. Стефановича), як кується національний характер (новели Л. Мосендза і Ю. Липи, роман Л. Мосендза «Останній пророк»), як двигить національна мрія і віра (Є. Маланюк, О. Ольжич, Ю. Липа).

Часто Д. Донцова і його послідовників критикували і критикують за односторонність національної ідеології, за незрозуміння модерних естетичних

теорій, за вольове нав'язування своєї доктрини іншим і т. ін. Зазначимо, що такі закиди робилися з ліберальних світоглядних позицій людьми, які сутнісно не могли сприйняти філософії традиціоналізму-націоналізму. Коли ж зіставимо концептуалістику праць Д. Донцова із подібними

Праці Д. Донцова, сучасне видання

ідейно-культурологічними теоріями в Європі 2-ї пол. XIX – 1-ї пол. XXст., то виявимо, що він залишився на висоті у своїх синтетичних висновках і проникливих оцінках, на рівні таких мислителів-пророків, як В. Дільтей і М. Шелер, В. Зомбарт і Г. Зіммель, В. Парето і Г. Моска, Г. Лебон і Ш. Морра, О. Шпенглер і Х. Ортега-і-Гассет, С. Бжозовський і М. Здзеховський, тільки з тією поправкою, що здійснив він свої концептуальні теоретизування в українському контексті, зумів забарвити загальноєвропейську ідеологію українським змістом. Його кращі книжки – «Підстави нашої політики» (1921), «Націоналізм» (1926), «Наша доба і література» (1936), «Де шукати наших історичних традицій?» (1938), «Маса і провід – кількість чи якість?» (1939), «Дух нашої давнини» (1944), «Туга за героїчним» (1953), «Поетка вогняних меж: Олена Теліга» (1956), «Росія чи Європа?» (1955), «Від містики до політики» (1957), «Незримі скрижалі кобзаря» (1961), «Клич доби» (1968) – дають можливість відчувати, що таке креативний стиль мислителя і пропагатора ідеї, що таке світоглядно цілісний погляд на історію і культуру, що таке експресивність публіцистичної мови і пульсування живої думки. У цих творах вражає не тільки широта ерудиції автора, а передусім сама глибина постанови проблем, проблем, наближених своїм звучанням до Вічності.

У нас чомусь прийнято звинувачувати Д. Донцова за «ненауковість» його тез, за «нетолерантність», за «симпатії» до право-тоталітарних ідей і рухів його часу. Праці Д. Донцова справді не наукові, бо в точному розумінні він науковцем не був і не прагнув ним бути. Він був великим Публіцистом

Меморіальна дошка Д. Донцову у Києві на будівлі агенції «Укрінформ» на вул. Б.Хмельницького, 8/16

і Есеїстом в нашій культурі, а ці форми інтерпретації дійсності, як відомо, дещо відрізняються від завдань науки. Тож звинувачення абсурдне. Він хотів гострим словом розбудити оспалу націю і дати їй яскраві візії для ідейно-політичних і культурних змагань – і цю свою місію виконав. Нетолерантним був лише до тих, хто або руйнував націю зсередини, або вів гармонійну, але приховану, взаємодію з її ворогами, або відволікав її від насущних, актуальних завдань фальшивими теоріями про «гуманність», «естетизм», «космополітизм» і т. ін. Час Д. Донцова був жорстокий, українська нація постійно стояла перед вибором – «бути чи не бути», тоталітарні, агресивні рухи та ідеології від комунізму до нацизму тоді фактично домінували в Європі, тож чи можна було в таких умовах проповідувати ягнячу поблажливість, потульність і нерішучість в діях? — Питання риторичне.

В особі і творчості Дмитра Донцова є справді щось неукраїнське, але не в тому сенсі, як його вороги визначили це як «диверсійність москаля» (хоч москалем він і не був). А в тому сенсі, що і підкреслена принциповість його натури, і фантастично жвавий публіцистичний, «писарський» талент

(чого в Україні, окрім І. Франка, завжди бракувало), і ідейна націленість на максималізм та «глобалізм» мислення різко контрастують з традиціями національної культуротворчості. Він вніс в українську занадто інертну за ментальністю культуру і громадянське життя справжній південний, італійський темперамент (італійські корені у його предків таки були), з його категоричністю суджень, захопливістю почуттів, іскрометністю образів і реакцій. Тому спадщина Д. Донцова завжди залишатиметься своєрідним «метеоритом» у просторі нації, яка до Півдня вітально схильна, але чомусь залишилась в Історії «по-середньому» в'язкою і нерішучою.

Юрій Щур

(к.і.н, директор Запорізького НДЦ «Спадщина»)

ОУН-6 на Мелітопольщині у 1941-1945 роках

26

25 жовтня 1941 р. із Запоріжжя до Мелітополя з метою розгорнути діяльність у Мелітопольському, Михайлівському, Веселівському та Якимівському районах вирушила група членів «бандерівської» ОУН під керівництвом Михайла Вінтоніва («Михася»). До складу групи входили Микола Сливка («Буревій»), Іван Молодій («Сошенко») та Володимир Шалько («Володимир»).

У Мелітополі оунівців спіткали перші «невдачі». Намагання Володимира Шалька нав'язати знайомство із керівництвом міста закінчилося допитом у гестапо та наказом протягом доби залишити Мелітополь, виїхати до Львова де зголоситися до місцевого гестапо. У Мелітополі залишилися три члени ОУН, які з перших днів перебування у місті були змушені піти у підпілля. Обов'язки серед них були розподілені наступним чином: Михайло Вінтонів — провідник ОУН в Мелітополі й околицях, Микола Сливка — залучення нових членів до організації, робота серед інтелігенції та робітництва, Іван Молодій — господарське забезпечення. Першим місцем дислокації членів похідної групи стало село Кизияр, яке з 1939 р. перебувало у складі Мелітополя.

Одним із перших до ОУН тут було залучено директора школи №19 Миколу Семикіна, помешкання якого було перетворено на склад націоналістичної літератури. Завдяки Миколі Семикіну, Микола Сливка отримав зв'язок із багатьма представниками інтелігенції Мелітополя. Під час заготівлі продуктів у Семенівці Іваном Молодієм було залучено директора місцевої школи Сергія Гармаша. Вдалим для оунівців було відвідування Іваном Молодієм Вознесенки, де до ОУН було залучено старосту села, за сумісництвом директора школи, відомого краєзнавця Іларіона Курила-Кримчака. Після цього Іван Молодій, Михайло Вінтонів та Микола Сливка переїхали до Вознесенки.

Вінтонів Михайло

За допомогою Іларіона Курила-Кримчака, члени похідної групи вирішили провести кілька зборів вчителів Мелітопольщини. Такі заходи мали подвійну мету: з одного боку — переведення діяльності шкіл на роботу в українському руслі, з іншого — залучення до ОУН нових кадрів. Загальна кількість учасників складала близько 30 осіб, частина із яких була залучена до ОУН. Також зусиллями оунівців у Вознесенці було створено український хоровий гурток, репертуар якого в значній кількості складали патріотичні пісні.

Серед залучених восени 1941 р. до ОУН на території Мелітополя й околиць можемо відмітити також директора школи №4 Опанаса Ніколаєнка, директора школи №90 Миколу Дмитерка та агронома с. Костянтинівка Петра Шевченка.

Оунівське підпілля Мелітопольської округи було структуризовано весною 1942 р. Спершу, на початку року у с. Вознесенка з інспекційною перевіркою побував член обласного проводу Борис Крицан («Борис»). У квітні того ж року до Мелітополя прибув провідник ОУН Запорізької області Василь Пастушенко і на нараді за його участі було створено Мелітопольський міський та окружний проводи.

Надія Артюхова - звязкова
окружного проводу ОУН

До складу міського проводу увійшли Михайло Вінтонів (керівник), Микола Сливка, Іларіон Курило-Кримчак та Опанас Ніколаєнко. Окружний провід очолив Микола Сливка, замінений пізніше за рекомендацією Богдана Мовчана («Степан Лисавка») інженером Леонідом Сухіно-Фоменком («Кривоносом»), який працював на Мелітопольському горілчаному заводі. До проводу увійшли керівники міського підпілля Михайло Вінтонів, Іларіон Курило-Кримчак та Микола Сливка.

Згідно з рішенням обласного проводу, під юрисдикцію Мелітопольського окружного проводу (окрім самого Мелітополя й району) потрапляли Веселівський, Приазовський та Якимівський райони.

Оунівцям, окрім сітки по Мелітополі, вдалося створити підрайонний провід у с. Новомиколаївка на чолі з Іваном Молодієм. До складу цієї ланки входило два сільські осередки: у с. Костянтинівка (на чолі із агро-

номом Петром Шевченком) та у с. Новомиколаївка (на чолі із працівником поліції Іваном Ротанчуком). Оунівські осередки існували також у с. Семєнівка (вчитель Сергій Гармаш) та с. Велика Іванівка (агроном Романенко). Організаційною роботою у Вознесенці особисто опікувався Іларіон Курило-Кримчак. Крім того, Іван Молодй тримав зв'язок із осередком у с. Велика Лепетиха, а в Якимівському районі діяльністю ОУН опікувався завідувачий сінопунктом Артем Крайній.

Курило-Кримчак Іларіон

Однією з форм діяльності членів ОУН було поширення літератури та агітаційних матеріалів. Так, на Мелітопольщині поширювалися наступні книги: «Де шукати наших історичних традицій» Дмитра Донцова, «Славні побратими», «Хто ворог українського народу», «Малий Робінзон», «Пролом». Крім того: «Іван Богун», збірку віршів «Під зорями», «Інформатор», книги про Симона Петлюру, Євгена Коновальця, Степана Бандеру, збірки з Маніфестом ОУН, Декалогом та іншими організаційними матеріалами.

Також поширювалися різноманітні листівки ОУН, зокрема з інформацією про загибель у Києві провідника ОУН Центральноукраїнських земель Дмитра Мирона («Орлика») та із закликами до боротьби на два фронти: з німецьким націонал-соціалізмом та російським більшовизмом. Також поширювалися звернення до комсомольців, до вчителів, до українського народу тощо. У листівці, яка поширювалася серед членів ОУН, надавалися практичні поради щодо добору молоді в організацію в умовах глибокого підпілля.

Предметною була акція проти примусового вивезення молоді до Німеччини. В її рамках поширювалися листівки із закликами до українського народу всіма можливими засобами не допустити до вивозу. Також звернення було адресоване працівникам поліції, яких закликали допомагати молоді залишатися в Україні. Староста с. Вознесенка, оунівець Іларіон

Іван Молодій

Курило-Кримчак, по можливості, допомагав молоді села уникати вивезення до Німеччини на примусові роботи. Він через квартальних попереджав: «Дівчата, сьогодні вдома не можна спати...».

Відмітимо також, що Іларіон Курило-Кримчак у себе вдома переховував друкарську машинку мелітопольської ОУН, на якій окрім фальшивих документів, друкувалися й деякі підпільні листівки та відозви. Крім того, останній, як геолог за спеціальністю, мав завдання від Бориса Крицана знайти придатну печеру на околиці Мелітополя для організації підпільної друкарні.

В дечому успішною була діяльність місцевих оунівців у виконанні настанов ОУН щодо створення органів самоврядування, або ж інтеграцію до них. Зокрема, старостою с. Вознесенки від 6 жовтня 1941 р. до 15 березня 1943 р. був член окружного і міського проводу Іларіон Курило-Кримчак, який потім був бургомістром Мелітополя (до 13 серпня 1943 р.).

У жандармерії Мелітополя перекладачем працював Володимир Хабалик («Володимир»), член ОУН-м, який приєднався до підпілля ОУН у Мелітополі. Члени похідної групи влаштувалися до різних установ: Микола Сливка — адміністратор міського театру ім. Т. Шевченка, Іван Молодій — начальник поліції с. Новомиколаївка, Михайло Вінтонів — перекла-

Сливка Микола

дач мелітопольського лісництва «Бердянська лісодача». Керівник окружного проводу Леонід Сухіно-Фоменко працював старшим технологом на горілчаному заводі м. Мелітополя.

Крім того, багато мелітопольських оунівців займала ключові посади у сфері освіти. Остання обставина, зокрема, сприяла залученню молоді до ОУН. З ініціативи Михайла Вінтоніва, у с. Вознесенка було створено осередок Юнацтва ОУН на чолі із Юрієм Курило. Крім нього, до осередку належали Любов Рудь, Любов Тараненко та Ніна Ліщина. Практичної діяльності члени Юнацтва не проводили, сфера їх ангажованості обмежувалася ознайомленням із націоналістичною літературою. Весною 1943 р. будь-які дії осередку були призупинені у зв'язку із посиленням нацистських репресій.

У Мелітопольському агроземельному училищі протягом грудня 1941 р. — травня 1943 р. існувало два молодіжні гуртки: «Дони» й «Козаки». Пер-

ший об'єднував у собі російськомовну молодь, яка була прихильницею могутньої Російської держави. Гурток «Козаки» об'єднував україномовну молодь, яка стояла на позиціях української самостійності. Створений він був за ініціативи студента училища Григорія Передерія («Кобзи»), який і очолив гурток та був ініціатором видання рукописного журналу «Український колос». Молодіжний гурток, організація за своєю суттю аполітична, став напівлегальним прикриттям для діяльності Юнацтва ОУН у агроземельному училищі. Деякі члени гуртка входили до мережі ОУН. Куратором по оунівській лінії, за дорученням Михайла Вінтоніва, виступав Юрій Курило. Він же, крім іншого, забезпечував гурток підпільною літературою. Після арештів керівництва мелітопольського націоналістичного підпілля, проведених гестапо, Юрій Курило був змушений відійти від справ. Його замінив прибулий із Маріуполя студент училища Борис Кучинський. Останній підтримував зв'язок із маріупольськими оунівцями, зокрема отримував агітаційні матеріали для поширення. Необхідно зауважити, що Борис Кучинський був залучений до ОУН на початку 1942 р. у Маріуполі кур'єром зі спеціальних доручень Крайового проводу ОУН Південноукраїнських земель Євгеном Стаховим («Борисом»).

32

Аналогічно до інших осередків, у Мелітополі проводилася робота із накопичення зброї. За свідченнями Юрія Курило, одним із відповідальних за придбання зброї був Іларіон Курило-Кримчак. Останній, зокрема, мав у користуванні два пістолети: наган й «один німецького виробництва». Крім того, завдання щодо організації ресурсів для купівлі зброї від Богдана Мовчана отримав Леонід Сухіно-Фоменко. Користуючись своїм службовим становищем, він мав дістати (вкрасти на заводі) горілку й продати її. На частину виручки треба було придбати п'ять пістолетів. За зброєю мав прибути кур'єр зі словами: «Я приїхав із Запоріжжя від Степана Лисавки за пакетом» й опісля цього сказати кодове слово: «Курган». Відповідь Леоніда Сухіно-Фоменка мала бути «Могила». Виконуючи вказані настанови, останній викрав на заводі 15 літрів горілки й на частину отриманих за неї грошей придбав у словацьких солдат п'ять автоматичних семизарядних пістолетів із набоями, які були особисто передані Богдану Мовчану.

Варто відмітити, що Богдан Мовчан був ініціатором створення на базі мелітопольського націоналістичного підпілля партизанського відділу в кількості 50 осіб в районі Молочного лиману. За спогадами Івана Молодія, він отримав завдання задля реалізації цього напрямку тримати зв'язок із місцевою

прорадянською організацією та співпрацювати із нею в питаннях антинацистської діяльності. Від них же мала бути передана зброя. Ідея створення партизанського відділу не знайшла підтримки у керівництва мелітопольського націоналістичного підпілля (Михайла Вінтоніва, Івана Молодія, Леоніда Сухіно-Фоменко).

Попри неоднозначне ставлення до питання взаємодії із прорадянським підпіллям, остання таки мала місце. Восени 1943 р. оунівець О. Шевченко, за дорученням Іларіона Курила-Кримчака, провів переговори з рядом лідерів прорадянських загонів, зокрема В. Лукашевим з Приазовського, П. Івненком та О. Ліхіним з Мелітопольського районів. Більшу активність у переговорах з націоналістами проявив О. Ліхінин, який взяв участь у оунівській нараді в с. Вознесенка. Було досягнуто домовленості про об'єднання зусиль загону О. Ліхініна й групи ОУН у майбутньому збройному виступі проти німців. На заваді подальших об'єднавчих процесів став ще один діяч прорадянського підпілля А. Шестоп'яров.

За наявними на сьогоднішній день матеріалами, можемо визначити, що пік нацистських репресій проти запорізьких оунівців припав на 1943 р. Але і у 1942 р. націоналістичне підпілля зазнавало втрат. Зокрема, у с. Вознесенці Мелітопольського району у 1942 р. при спробі арешту був вбитий вчитель місцевої школи оунівець Василь Зінченко.

Трагічні події відбулися 11 квітня 1943 р., коли в с. Костянтинівка в хаті оунівця агронома Петра Шевченка проходила нарада за участі членів обласного проводу. Близько 21-ї години хата була оточена гестапо, в «мішку» опинилися керівник міського проводу Михайло Вінтонів, члени обласного проводу Богдан Мовчан й Борис Крицан, господар та його родина. На вимогу гестапо здатися, оунівці розпочали стріляти. Внаслідок перестрілки зі сторони німців було троє вбитих. Зі сторони оунівців втрати були більш значні: загинули обидва члени обласного проводу, господар хати, його дружина Анастасія, діти Анна й Василь. Ще одна донька Петра Шевченка збожеволіла. Михайло Вінтонів отримав важке поранення в голову й через два дні помер у в'язниці від тортур. По дорозі на нараду до Костянтинівки були заарештовані Микола Сливка та Леонід Сухіно-Фоменко.

Після відступу німецьких військ, боротьбу з ОУН продовжили радянські спецслужби. Протягом грудня 1943 р. – травня 1944 р. слідчими Мелітопольського міського відділу НКДБ Запорізької області «викрита й ліквідована існуюча на Мелітопольщині контрреволюційна організація українських націоналістів «ОУН», яка мала за мету ведення активної боротьби проти Радянської влади й комуністичної партії, збройного відокремлення Української Радянської Соціалістичної Республіки від СРСР й створення української буржуазної націоналістичної держави. Розробка підпілля здійснювалася в рамках агентурної справи «Вороги». У цей час були заарештовані керівники та активісти місцевої ОУН Леонід Сухіно-Фоменко (окружний провідник), Опанас Ніколаєнко, Микола Дмитерко, Анна Шовкопляс, Надія Артюхова, Селіверст Барсук, Микола Семикін, Пилип Буценко, Амвросій Павліченко, Іван Борисенко та Марія Скиба.

Військовим трибуналом Мелітопольського гарнізону 28 липня 1944 р. Опанас Ніколаєнко та Микола Дмитерко були засуджені до розстрілу з конфіскацією майна; Леонід Сухіно-Фоменко, Надія Артюхова, Микола Семикін, Пилип Буценко, Амвросій Павліченко та Марія Скиба отримали по 10 років ВТТ з конфіскацією майна та ураження в правах на 5 років; Анна Шовкопляс – 7 років ВТТ та 3 роки ураження в правах; Селіверст Барсук – 5 років ВТТ з ураженням в правах на 3 роки. Іван Борисенко був виправданий й з-під варти звільнений.

Розробкою зв'язків засуджених й тих членів ОУН, яких не вдалося заарештувати, займалися агенти «Марта», «Жук», «Лебєдєв», «Зелена», «Чорна», «Ольга» й Марія Киба («Орлова»).

2019

Інформаційно-просвітницький матеріал виданий в межах Всеукраїнського фестивалю «Донцов фест», відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів державної політики з питань молоді та державної підтримки молодіжних та дитячих громадських організацій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України, від 22.02.2012 р. №116 (зі змінами) (далі – Порядок використання коштів), розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.10. 2017 №743 «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017 – 2020 роки» (зі змінами), Порядку реалізації програм, проектів та проведення заходів державної політики, у молодіжній сфері та сфері національно-патріотичного виховання, затвердженого наказом Мінмолодьспорту від 03.03.2016 №808, Зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 25.03.2016 за №453/28583 (зі змінами) наказу Мінмолодьспорту від 18.01.2019 №263 «Про затвердження переліку проектів про національно-патріотичне виховання, розроблених інститутами громадського суспільства, для реалізації яких надається фінансова підтримка у 2019 році» (зі змінами), п. 3,5 календарного плану надання фінансової підтримки інститутам громадського суспільства на реалізацію проектів, заходів національно-патріотичного виховання на 2019 рік, затвердженого наказом Мінмолодьспорту від 20.02.2019 №871 (зі змінами).

Дизайн та верстка:

Любов Плавська

Упорядкування та наукова редакція:

Богдан Галайко

(Кандидат історичних наук)

м. Київ, Голосіївський район,
вул. Васильківська, 27, корпус 2, офіс 1,
ruslan.andriiko@gmail.com

Глечик
Мистецьке об'єднання

м. Київ, вул. Милославська, 17 а
etnoevolution@gmail.com

Андрій Мерхель — координатор фестивалю
(067) 351 26 86
merkheland@gmail.com

Ганна Балакир — прес-секретар фестивалю
(097) 703 32 04
balakyr@gmail.com

МІНІСТЕРСТВО МОЛОДІ
ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

Київ, вул. Еспланадна, 42 +38 (044) 246-62-35
npvmms@gmail.com dsmsu.gov.ua [f npvmms](https://www.facebook.com/npvmms)

